

VELDGIDS

Amfibieën en reptielen

TON STUMPEL | HENK STRIJBOSCH

Voorwoord	5
1 Leeswijzer	7
Doel van de gids	7
Geografische begrenzing	7
Hoe de gids te gebruiken	8
Behandelde soorten	8
2 Wat zijn amfibieën en reptielen	9
Overeenkomsten en verschillen	9
Soorten en variatie	9
Onderscheid in sekse	9
Ecologie	10
Actieve periode	10
Voortplanting	11
Geluid	12
Voedsel	12
Vijanden	12
Vervellen	13
Leefgebied	13
3 Omgaan met amfibieën en reptielen	15
Bedreiging en bescherming	15
Regelgeving	15
Dieren zoeken en vinden in het veld	15
Hanteren	16
Fotograferen	17
4 Systematische indeling	18
Taxonomie	18
Systematisch overzicht	19
Overige herpetofauna in Europa	25
5 Determinatietabellen	28
Tabel 1 Hoofdtabel	29
Tabel 2 Salamanders	30
Tabel 3 Kikkers en padden	34
Tabel 4 Schildpadden	40
Tabel 5 Hagedissen	42
Tabel 6 Slangen	51
Tabel 7 Larven van salamanders	57
Tabel 8 Larven van kikkers en padden	60
Tabel 9 Eieren	68
6 Soortbeschrijvingen	76
7 Verklarende woordenlijst	333
8 Literatuur	338
9 Adressen	341
10 Index	344

Ringslang, tongelend (MH)

De belangstelling voor de herpetofauna, zoals amfibieën en reptielen samen worden genoemd, neemt toe. Het beeld dat kikkers vies en slangen griezelig zouden zijn, heeft plaatsgemaakt voor nieuwsgierigheid. Als mensen rondreizen in Europa en amfibieën en/of reptielen tegenkomen, willen ze ook weten met welke soort ze te maken hebben. Maar het determineren van soorten vergt meestal specialistische literatuur, die vaak noch in het Nederlands geschreven noch in de gewone boekhandel te koop is. De gids van Arnold, Burton & Ovenden uit 1978 behandelde als enige Nederlandstalige gids alle soorten, maar die is allang uitverkocht en niet bijgewerkt voor recent ontdekte soorten. De eveneens Nederlandstalige *Amfibieëngids van Europa* bevat, zoals de titel aangeeft, alleen amfibieën. Deze *Veldgids Amfibieën en Reptielen* biedt de mogelijkheid om met behulp van foto's en Nederlandstalige determinatietabellen en teksten de beschreven 143 soorten goed op naam te brengen. Wij hopen dat geïnteresseerden veel plezier beleven aan het werken met deze gids en dat hun belangstelling uiteindelijk zal bijdragen aan de bescherming van deze diergroepen.

Ton Stumpel (Bennekom) en Henk Strijbosch (Wijchen)

Bij de tweede en derde druk

Deze herdrukken volgen zo snel op de eerste druk dat er weinig wijzigingen of aanpassingen nodig waren. Op grond van nieuwe inzichten zijn de verspreidingskaartjes van de Groengestipte kikkers veranderd en is de tekst van de Pyrenese berghagedissen herzien. Enkele foto's zijn vervangen omwille van de kwaliteit of ter verduidelijking van kenmerken.

De auteurs

ORDE

FAMILIE

Nederlandse naam

Wetenschappelijke naam

Klasse: Amfibieën (Amphibia)

SALAMANDERS (ORDE URODELA)

OLMEN (PROTEIDAE)

Olm *Proteus anguinus* Laurenti, 1768

ECHTE SALAMANDERS (SALAMANDRIDAE)

Goudstreepsalamander *Chioglossa lusitanica* Bocage, 1864
 Montsenybeeksalamander *Calotriton arnoldi* Carranza & Amat, 2005
 Pyreneeënbeeksalamander *Calotriton asper* (Dugès, 1852)
 Alpenwatersalamander *Ichthyosaura alpestris* (Laurenti, 1768)
 Iberische watersalamander *Lissotriton boscai* (Lataste, 1879)
 Vinpootsalamander *Lissotriton helveticus* (Razoumowsky, 1789)
 Italiaanse watersalamander *Lissotriton italicus* (Peracca, 1898)
 Karpatenwatersalamander *Lissotriton montandoni* (Boulenger, 1880)
 Kleine watersalamander *Lissotriton vulgaris* (Linnaeus, 1758)
 Ribbensalamander *Pleurodeles waltl* Michahelles, 1830
 Alpenlandsalamander *Salamandra atra* Laurenti, 1768
 Lanza's landsalamander *Salamandra lanzai* Nascetti, Andreone, Capula & Bullini, 1988
 Vuursalamander *Salamandra salamandra* (Linnaeus, 1758)
 Noordelijke brilsalamander *Salamandrina perspicillata* (Savi, 1821)
 Zuidelijke brilsalamander *Salamandrina terdigitata* (Bonnaterre, 1789)
 Italiaanse kamsalamander *Triturus carnifex* (Laurenti, 1768)
 Kamsalamander *Triturus cristatus* (Laurenti, 1768)
 Donaukamsalamander *Triturus dobrogicus* (Kiritzescu, 1903)
 Marmersalamander *Triturus marmoratus* (Latreille, 1800)
 Dwergmarmersalamander *Triturus pygmaeus* (Wolterstorff, 1905)

LONGLOZE SALAMANDERS (PLETHODONTIDAE)
 Speziagrottensalamander *Speleomantes ambrosii* (Lanza, 1955)
 Italiaanse grottensalamander *Speleomantes italicus* (Dunn, 1923)
 Ligurische grottensalamander *Speleomantes strinatii* (Aellen, 1958)

ORDE

FAMILIE

Nederlandse naam

Wetenschappelijke naam

KIKKERS EN PADDEN (ANURA)

SCHIJFTONGKIKKERS (DISCOGLOSSIDAE)

Catalaanse vroedmeesterpad *Alytes algogavarii* Arntzen & García-París, 1995
 Iberische vroedmeesterpad *Alytes cisternasii* Boscà, 1879
 Betische vroedmeesterpad *Alytes dickhilleni* Arntzen & García-París, 1995
 Vroedmeesterpad *Alytes obstetricans* (Laurenti, 1768)
 Roodbuikvuurpad *Bombina bombina* (Linnaeus, 1761)
 Geelbuikvuurpad *Bombina variegata* (Linnaeus, 1758)
 Iberische schijftongkikker *Discoglossus galganoi* Capula, Nascetti, Lanza, Bullini & Crespo, 1985
 Schijftongkikker *Discoglossus pictus* Otth, 1837
 Tyrreense schijftongkikker *Discoglossus sardus* Tschudi, 1837

KNOFLOOKPADDEN (PELOBATIDAE)

Iberische knoflookpad *Pelobates cultripes* (Cuvier, 1829)
 Knoflookpad *Pelobates fuscus* (Laurenti, 1768)

GROENGESTIPT KIKKERS (PELODYTIDAE)

Portugese groengestipte kikker *Pelodytes atlanticus* Díaz-Rodríguez, Gehara, Márquez, Vences, Gonçalves, Sequeira, Martínez-Solano & Tejedo, 2017
 Andalusische groengestipte kikker *Pelodytes ibericus* Sánchez-Herráiz, Barbadillo, Machordom & Sanchiz, 2000
 Groengestipte kikker *Pelodytes punctatus* (Daudin, 1802)

ECHTE PADDEN (BUFONIDAE)

Gewone pad *Bufo bufo* (Linnaeus, 1758)
 Westelijke gewone pad *Bufo spinosus* Daudin, 1803
 Groene pad *Bufo viridis* (Laurenti, 1768)
 Rugstreeppad *Epidalea calamita* (Laurenti, 1768)

BOOMKIKKERS (HYLIDAE)

Boomkikker *Hyla arborea* (Linnaeus, 1758)
 Italiaanse boomkikker *Hyla intermedia* Boulenger, 1882
 Iberische boomkikker *Hyla molleri* Bedriaga, 1890
 Oostelijke boomkikker *Hyla orientalis* Bedriaga, 1890
 Streeploze boomkikker *Hyla meridionalis* Boettger, 1874

ECHTE KIKKERS (RANIDAE)

Amerikaanse stierkikker *Lithobates catesbeianus* (Shaw, 1802)
 Bastaardkikker *Pelophylax* kl. *esculentus* (Linnaeus, 1758)
 Graft bastaardkikker *Pelophylax* kl. *grafi* (Crochet, Dubois, Ohler & Tunner, 1995)

Iberische smaragdhagedis, mannetje met voortplantingskleuren (HS)

Goudstreepsalamander

Goudstreepsalamander (IS)

Goudstreepsalamander (JV)

E: Gold-striped salamander | **D:** Goldstreifensalamander | **F:** Chioglossa portugals |
S: Salamandra rabilarga | **I:** Chioglossa

HERKENNING: Zeer slanke salamander met een opvallend lange staart (bijna 2 maal romplengte). Lengte meestal 12-13 cm. Kop afgeplat, langwerpig met een ronde snuit en grote uitstekende ogen; kleine parotoïdklieren. Op de flanken 11 verticale groeven, waardoor het dier gesegmenteerd lijkt; op de staart zetten deze zich onduidelijker voort. Keel met een huidplooi. Huid glad met een metaalachtige glans.

Kleur: zwart, het hele lichaam is uiterst fijn blauw gespikkeld. Vanaf de ogen over de kop en rug lopen 2 brede koperkleurige strepen, die bij het begin van de staart bijeenkomen en als een brede band tot het staarteinde doorlopen; soms zijn ze onderbroken. Gebied rond de cloaca is bij mannetjes sterk opgezwollen. Mannetjes in de voortplantingstijd met ruwe verdikkingen aan de binnenkant van de voorpoten. Larven tot 5 cm, slank, bruin, met zeer korte kieuwen.

LEVENSWIJZE: Vooral 's nachts actief in het voorjaar (foerageren) en de herfst (voortplanting). Blijft meestal dicht bij de beek, ook wel tot op een paar honderd meter daarvan. Paring op het land of in zeer ondiep water. Maximaal 20 eieren in oktober en november op zeer verborgen plekken onder water. Soms grote aantallen eieren (1000) bij elkaar in verlaten mijngangen. Grote plaatstrouw, maar verplaatst zich bij verdroging snel. Scheidt bij bedreiging een dikke melkachtige vloeistof af, vooral uit de bovenkant van de staart. Kan zich schijn dood houden. Soms wordt de staart heftig bewogen en naar voren gebogen zodat deze de kop bedekt. Net als hagedissen in staat om de staart los te laten, die dan blijft nakronkelen. De afgebroken staart groeit weer aan.

VERSPREIDING: Noordelijke helft van Portugal en Noordwest-Spanje.

HABITAT: Beken in heuvel- en bergland, vooral tussen 300 m en 700 m hoogte, zelden boven 1000 m. Bij voorkeur in vochtige bossen met rotsen en kleine watervalletjes.

TREFKANS: Onder stenen, boomstobben, plantenwortels en mossen langs de beek.

VERWARRING: Vrijwel onmogelijk.

Pyreneëbeeksalamander, vrouwtje (IV)

In Europa komen vier soorten beeksalamanders voor. Twee daarvan, de Pyreneëbeeksalamander en de Montsenybeeksalamander, leven in en nabij de Pyreneeën, dus binnen het gebied van deze gids. Ze lijken zoveel op elkaar, dat ze hier samen besproken worden.

Calotriton arnoldi Carranza & Amat, 2005

Montsenybeeksalamander (Car)

E: Montseny brook newt | **D:** Montseny-Gebirgsmolch | **F:** Calotriton de Montseny | **S:** Tritón de Montseny | **I:** -

Calotriton asper (Dugès, 1852)

Pyreneëbeeksalamander (Cas)

E: Pyrenean brook newt | **D:** Pyrenäen-Gebirgsmolch | **F:** Euprocte des Pyrénées | **S:** Tritón pirenaico | **I:** Euprotto pirenaico

HERKENNING: Twee nauw verwante soorten met een strikt gescheiden verspreidingsgebied. Cas is in doorsnee groter (tot 14 cm lang) dan Car (tot iets meer dan 10 cm). Bij Cas beslaat de staart bijna de halve totale lengte, bij Car slechts eenderde. Beide bezitten een typisch afgeplatte kop, met name in het voorste deel, en de kop is langer dan breed. Keel door een plooi van de romp afgescheiden. Snuif afgerond; ogen klein en aan de zijkant geplaatst. Geen parotoïdklieren. Staart zijdelings afgeplat en eindigend in een korte punt. Heel de huid bedekt met kleine knobbelletjes waarop telkens een hoornig puntje. Daardoor voelen ze ruw aan en dat geeft ze een robuuste uitstraling.

Het aantal en formaat van deze hoornpuntjes is bij Car veel kleiner dan bij Cas en bovendien zijn ze bij Car afwezig op de buik en de onderkant van de staart. De toppen van de vingers en tenen zijn verhoord en donker van kleur, waardoor ze klauwtjes lijken te hebben (zie foto op p. 332). Zowel de mannetjes als de vrouwtjes hebben met name in de voortplantingstijd (herfst en voorjaar) een sterk uitpuilende cloaca. Bij de mannetjes is deze half rond en voorzien van een spleetvormige opening, bij de vrouwtjes is deze conisch tot peervormig en naar achteren toe verlengd. Deze 'verlenging' is bij Cas kegelvormig, bij Car meer cilindrisch.

Montsenybeeksalamander (BB)

Kleur van Cas variabel, grijs, bruin, olijfgroen tot bijna zwart, van Car voornamelijk bruin. Op de rug zijn bij Cas vaak zwartomrande wittige tot gele vlekken aanwezig, die midden op de rug tot een lengtestreep kunnen samenvloeien, met name bij jonge dieren (zie foto op p. 332). Dit laatste komt bij Car nooit voor, maar daar zijn soms wel zilverkleurige vlekken op de flanken aanwezig. Midden op de buik een gele, oranje of rode band of streep, die doorloopt op de onderzijde van de staart. De zijkanten van de buik vaak zwart gevlekt. Larven grijs en met zowel aan de onderkant als de bovenkant van de staart een zoom.

■ Car
■ Cas

LEVENSWIJZE: Hoog in de bergen van het voorjaar tot in de herfst aanwezig in stromingsluwe delen van snelstromende beken, steeds in het water. In de winter in holletjes in de buurt daarvan. In wat lager gelegen gebieden is deze ritmiek juist omgekeerd: 's winters in het water, 's zomers in holletjes buiten het dan warme water. In grotten verblijven ze het gehele jaar in het water. Zwemt niet maar verplaatst zich lopend. Mannetje houdt bij de paring het vrouwtje klemvast met zijn staart. Vrouwtjes leggen 20-30 eitjes, vastgeplakt aan stenen of rotsen. Leeftijd tot meer dan 20 jaar.

VERSPREIDING: Cas in de Pyreneeën en tot in het zuidelijke Pyreneëvoorland, Car uitsluitend

in enkele bergbeken in het Montseny-massief (noordwest van Barcelona).

HABITAT: Cas in koele beken op hoogtes van 200-2600 m en soms ook in grotten en bergmeertjes. Car in bergbeken in beuken- en steeneikenbossen tussen 700-1200 m. Voorkeur voor rotsige bodem met stenen erop of spleten erin. Ze vermijden modder.

TREFKANS: Onder stenen in beken of bergmeertjes.

VERWARRING: Jonge dieren van de ribbensalamander, maar die komen elders voor.

Alpenwatersalamander

Alpenwatersalamander, mannetje (JH)

Alpenwatersalamander, vrouwetje (JV)

E: Alpine newt | **D:** Bergmolch | **F:** Triton alpestre | **S:** Tritón alpino | **I:** Tritone alpestre

HERKENNING: Watersalamander van maximaal 12 cm. Kop zonder lengtegroeven.

Rug mannetjes in de voortplantingstijd donkerblauw, donkergrijs of donkerbruin met een vaag zwart vlekken- of marmerpatroon; rug vrouwjes meestal meer bruin- of groenachtig met een duidelijker patroon van donkere vlekken of marmering. Op zijkant en onderkant van de kop en op de flanken liggen in 1 of enkele rijen kleine zwarte vlekken op een zilverwitte ondergrond. Onder deze vlekkenband een felblauwe streep tussen de poten. Keel en buik feloranje tot rood, meestal volkomen ongevlekt. Mannetjes hebben een lage, rechte kam met zwarte vlekken die sterk contrasteren op een witgeelachtige ondergrond; deze lichte ondergrond vervaagt op de staart. Op het land zijn de dieren donkerder gekleurd en vervaagt het vlekkenpatroon.

Larven sterk gepigmenteerd met een donkere nettekering in de vinzomen. Hun staartpunt is afgerond, maar eindigt in een kort puntje.

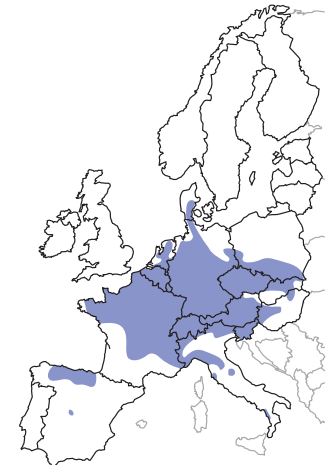
LEVENSWIJZE: In het laagland al in februari actief en zich voortplantend in april en mei; in het hooggebergte is de totale activiteitsperiode beperkt tot de zomermaanden. Grote plaatstrouw aan het voortplantingswater. Aantal eieren van 70-390. Bestand tegen lage temperaturen en hoge UV-straling. Overwintering zowel in het water als op het land.

VERSPREIDING: Noordwest, Midden- en Zuidoost-Europa. Een geïsoleerde populatie komt als ondersoort voor in Noordwest-Spanje (Spaanse Alpenwatersalamander: *I. alpestris cyreni* (Wolterstorff, 1932). Noordoostgrens ongeveer gevormd door de lijn Berlijn-Warschau. Zuidwestgrens door Midden-Frankrijk en Noord-Italië naar de Balkan, maar met uitschieter naar Midden-Italië. Niet in Groot-Brittannië en Ierland, maar daar wel uitgezet (Schotland). In Nederland alleen in de zuidelijke provincies, maar daarbuiten op diverse plaatsen uitgezet en standhoudend.

HABITAT: Een grote variatie aan wateren, van karrensporen en kleine ondiepe putjes tot grote poelen en meren, maar sterk gebonden aan bossen. Komt in de Alpen tot boven 2500 m voor.

TREFKANS: Tijdens de voortplantingstijd in het water, daarbuiten onder stenen en hout, in putten en kelders.

VERWARRING: Karpatenwatersalamander.

Iberische watersalamander

Iberische watersalamander, vrouwtje (IV)

E: Bosca's newt | **D:** Spanischer Wassermolch | **F:** Triton de Bosca | **S:** Tritón ibérico |
I: Tritone di Boscà

HERKENNING: Kleine salamander van maximaal 10 cm. Vrouwtjes groter dan mannetjes. Kop met 1 vlakke lengtegroeve. Rug olijfgroen, geelbruin of donkerbruin. Mannetjes soms met lichtere basiskleur dan vrouwtjes en duidelijke zwarte vlekken. Op het land bijna zwart en dan met fluweelachtige huid. Buik diep oranje met meestal donkere vlekjes. Lichte band op overgang van rug naar buik. Mannetjes zonder rugkam, maar wel met lage kam op de staart; soms staarteinde met een kort draadje. Larven opvallend bleek en zonder donkere pigmentvlekken in de vinzomen; staartpunt eindigt met een vliezig aanhangsel.

LEVENSWIJZE: Meer aan water gebonden dan de marmersalamander en vinpootsalamander. Het hele jaar door in het water, behalve tijdens overwintering en zomerrust. Trekt dan op en neer tussen water en land. Verstopt zich tijdens droogte op het land, maar zoekt snel water op na een regenbui. Legt 100-200 eieren.

Iberische watersalamander, mannetje (SB)

VERSPREIDING: Portugal en West-Spanje.

HABITAT: Allerlei soorten wateren variërend van tijdelijke poeltjes tot bronnen en vrij snel stromende beken, maar vooral in kleine ondiepe poelen met begroeiing. Op het land in de buurt van het voortplantingswater op vochtige en beschaduwde plaatsen onder stenen, hout en in wortelspleten. Plaatselijk talrijk in kleinschalig cultuurlandschap rondom dorpen. Komt tot op 1870 m voor, maar vooral tussen 100 m en 600 m.

TREFKANS: Het hele jaar door in het water of onder stenen en hout. Larven tussen mei en oktober in het water.

VERWARRING: Vinpootsalamander.

Italiaanse beekkikker

Italiaanse beekkikker (IV)

E: Italian stream frog | **D:** Italienischer Frosch | **F:** Grenouille italienne | **S:** -
I: Rana apenninca (italica)

HERKENNING: Kleine, enigszins plompe, bruinige kikker met korte, afgeronde snuit. Lichaams lengte tot 6 cm. Pupil horizontaal elliptisch. Trommelvlies onopvallend, klein (hooguit 60% van oogdiameter), ligt vrij dicht achter het oog (60 à 70% van trommelvliediameter erachter). Neusgaten relatief ver uiteen, afstand ertussen groter dan die tussen neusgat en oog. Achterpoten lang (hielgewricht van langs lichaam naar voren gelegde achterpoot reikt tot voorbij snuitpunt) en met grote zwemvliezen. Rug met allerlei bruintinten, van een licht grijsbruin en groenig bruin tot roodbruin, met of zonder donkere vlekken erop. Soms een V-vormige donkere vlek op schouderhoogte en zwarte vlekjes langs de klierlijsten langs de rugzijden. Vaak met zeer onregelmatige lichtgrijze vlekken, zoals platte korstmosplakkaatjes op stenen. Donkere dwarsbanden op de poten vaak niet erg opvallend. Vanaf de mondhoek loopt vaak een geelwitte lijn over de bovenlip naar voren, die meestal voordat het oog bereikt is al verbleekt en zelfs wegvalt. Buik wittig tot gelig, keel zeer dicht en donker gevlekt, met een lichte lengtestreep in het midden.

Mannetjes met dikkere voorpoten dan de vrouwtjes en vooral in de voortplantingstijd met zwartbruine paringswratten op de duimen; ook lijken die duimen dan enigszins opgezwollen en donkerder (tot grijszwart).

LEVENSWIJZE: Dag- en nachtactief. Leeft altijd langs of in de buurt van stromend water, springt na verstoring onmiddellijk daarin weg en tracht zich op de bodem ervan te verbergen. Kwaakt vaak onder water, maar ook op de waterlijn op overdekte plaatsen (onder overhangende oeverpartijen of uitgespoelde boomwortels). Voortplantingstijd: februari-april. Paarroep zacht, een meestal nogal rustig herhaald 'iejek-iejek-iejek', gevolgd door roepjes, die als 'kwok-kwok-kwok' klinken. De eieren worden meestal onder stenen afgezet. Leeftijd en exacte overwinteringsplekken in de vrije natuur onbekend.

Italiaanse beekkikker (IV)

VERSPREIDING: Italiaans endem. Het 'laarsgedeelte' van Italië, m.u.v. grote delen in het oosten.

HABITAT: Sterk aan bergbekken gebonden, dus vooral een gebergtesoort, tot 1700 m. Voorkeur voor snelstromende kleine beken zonder vegetatie en met een rotsbodem. Soms ook in bergmeentjes en plasjes in bergvenen.

TREFKANS: Rustig de oeverpartijen van bergbeekjes afzoeken.

VERWARRING: Springkikker, Italiaanse springkikker.

Italiaanse springkikker

Italiaanse springkikker (KG)

Italiaanse springkikker, paartje in amplexhouding (KG)

E: Italian agile frog | **D:** Italienischer Springfrosch | **F:** Grenouille de Lataste | **S:** Rana de Lataste | **I:** Rana di Lataste

HERKENNING: Kleine tot middelgrote, slanke, altijd bruine kikker met een vrij korte, spitse snuit. Lichaamslengte 5 tot hooguit 7,5 cm. Pupil horizontaal elliptisch. Trommelvlies klein (1/2-2/3 van oogdiameter), minstens even ver van het oog af als de eigen diameter. Neusgaten dicht bijeen, afstand ertussen kleiner dan die tussen neusgat en oog. Achterpoten zeer lang (hielgewricht van langs het lichaam naar voren gelegde achterpoot reikt altijd duidelijk voorbij de snuitpunt) en met zwemvliezen. Rug meestal uniform roodbruin of grijsbruin, soms met enkele donkere vlekjes, m.n. een dwarsbandje tussen de ogen, en een V-vormige vlek op schouderhoogte. Altijd donkere dwarsbanden op de achterpoten. Bovenlip met een witgele streep van de mondhoek tot het oog, waar deze abrupt stopt (loopt dus niet zoals bij veel bruine kikkers door tot de snuitpunt). Buik wit, meestal met een open, grijzige of rossige marmertekening. Keel zeer donker en dichtgeklekt m.u.v. een smalle, lichte lengtestreep in het midden. Mannetjes kleiner dan vrouwtjes, met altijd dikere voorpoten, grijze tot bruine paringswratten op de duimen en een orangerode onderkant van de dijen (tegen wit bij de vrouwtjes).

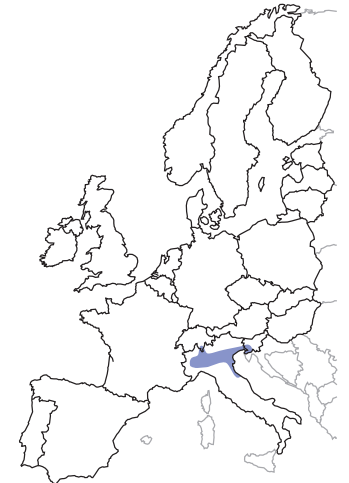
LEVENSWIJZE: Vooral actief in de ochtend- en avonden. Vlucht evenals de springkikker door met grote sprongen weg te springen en dan plotseling doodstil te blijven zitten. Stoot bij oppakken vaak een serie 'kek-kek-kek'-roepjes uit als afweer. Voortplantingstijd: van half februari tot half april. Paarroep een zacht geroep als van een kat. Roept onder water. Leeftijd waarschijnlijk slechts enkele jaren, overwintering op het land.

VERSPREIDING: Noord-Italië, een enkel plekje in aangrenzend Zuid-Zwitserland, het zuidwesten van Slovenië en het noorden van het Kroatische deel van Istrië.

HABITAT: Vochtige tot natte loofbossen langs beken en rivieren, liefst met een dichte kruidlaag. Ook in op dit soort plekken aangeplante populierenbossen. Voortplanting in greppels, plassen en afgesneden meanders in dit type bossen, soms ook in zwakstromende delen van beken en rivieren. Laaglandsoort, tot 400 m.

TREFKANS: In de kruidlaag van vochtige bossen zoeken naar zeer fel wegspringende kikkers.

VERWARRING: Springkikker, Italiaanse beek-kikker, bruine kikker.

Hazelwormen

Hazelworm, mannetje (IV)

Hazelworm, vrouwtje (HS)

In Europa komen vijf soorten hazelwormen voor, waarvan twee uitsluitend in het uiterste zuidoosten en dus buiten het gebied van deze gids. De drie voor deze gids wel relevante soorten lijken uiterlijk zo sterk op elkaar, dat ze hier gezamenlijk besproken worden.

Anguis colchica (Nordmann, 1840)

Oostelijke hazelworm (Ac)

E: Eastern slow worm, Colchic slow worm | **D:** Östliche Blindschleiche | **F:** Orvet oriental | **S:** - | **I:** -

Anguis fragilis Linnaeus, 1758

Hazelworm (Af)

E: Slow worm | **D:** Blindschleiche | **F:** Orvet | **S:** Lución | **I:** Orbettino

Anguis veronensis Pollini, 1818

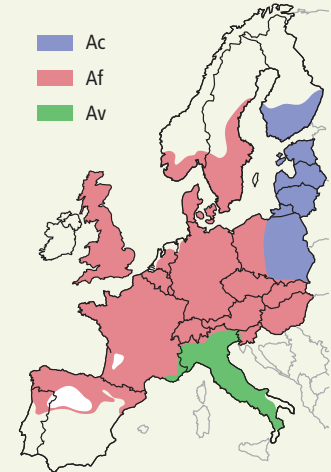
Italiaanse hazelworm (Av)

E: Italian slow worm | **D:** Italienische Blindschleiche | **F:** Orvet de Vérone | **S:** - | **I:** Orbettino italiano

HERKENNING: Slangachtige hagedissen, 40-45 cm, zonder poten. Lichaam rond en vaak glanzend vanwege de zeer regelmatig geplaatste, kleine, ronde schubben. Hieronder zijn beenplaatjes aanwezig, waardoor deze dieren minder soepel zijn en niet echt aanvoelen als een slang. Kop relatief klein, geleidelijk overgaand in de romp. Gave staart (uiteinde stekelpuntig!) ongeveer de helft van totale lengte, dus anus middenin buikzijde. Staart afbreekbaar, maar er treedt nauwelijks hergroei op.

Rug bruin, bronskleurig of zilver- tot loodgrijs, buik donkerder tot zwart. Vrouwtjes midden over de rug meestal een donkere lengtestreep en zeer donkere flanken en buik, vaak met een scherpe grens tussen rug- en buikkleur. Mannetjes uniformer van kleur, bij Af en Av soms (bij vrouwtjes zelden) kleine blauwe vlekjes op het voorste deel van rug en flanken. Bij Ac komen deze veel frequenter voor.

Rug bij jonge dieren zilver- of goudkleurig met zwarte middenstreep (die achter de kop met een verdikking begint), buik pikzwart. Dit kleurcontrast is het grootst bij pasgeboren dieren. Onderscheid tussen de geslachten soms moeilijk. Mannetjes stulpen bij oppakken vaak het gepaarde geslachtsorgaan uit, maar vrouwtjes soms ook. Vrouwtjes iets groter dan mannetjes en wanneer drachtig duidelijk dikker. Schubkenmerken die, buiten de verschillen in verspreidingsgebied, gebruikt kunnen worden

om de soorten te onderscheiden: bij Af en Av staan de praefrontalia vrijwel altijd in breed contact met elkaar en zijn er midden op het lichaam 24-26 lengterijen van schubben, bij Ac raken de praefrontalia elkaar meestal niet of kennen ze slechts een kleine contactzone en zijn er midden op het lichaam 26-30 lengterijen van schubben. Oorpening bij Af en Av niet opvallend, bij Ac duidelijk aanwezig.

Pyreneëenberghagedis (HS)

Pyreneëenberghagedis (HS)

LEVENSWIJZE: Als typische berghagedissen leven deze dieren op sterk zonnige plekjes, bij voorkeur op zuidhellingen, waar zij op zonnige dagen echter slechts tijdens de ochtend- en avonduren actief zijn.

Leeftijd en exacte overwinteringsplaatsen onbekend, waarschijnlijk overwinteren ze in diepe rotsspleten.

VERSPREIDING: Frans-Spaanse endemen. De verspreiding van deze drie soorten is totaal verschillend. De Pyreneëenberghagedis komt voor in de centrale Pyreneeën, in Spanje van de Puerto del Portalet in de provincie Huesca tot de Puerto de la Bonaigua in de provincie Lérida en in Frankrijk vanaf het Lac Bleu de Bigorre ten zuidoosten van Lourdes tot de omgeving van de Bielsatunnel. De Aranberghagedis leeft uitsluitend in het Maubermémassief tussen het Ariègeval in Frankrijk en het Arandal in Spanje. De Andorraberghagedis komt voor in het noordwesten van Andorra en de direct aangrenzende delen van Spanje en Frankrijk.

HABITAT: In alle gevallen hoogalpiene (1700-3000 m), meestal op het zuiden gerichte, rotsige, vaak steile plaatsen, waar de sneeuw niet te lang blijft liggen. De Pyreneëen- en Andorraberghagedis zijn typische bewoners van grove puinhellingen en komen vaak voor nabij bergmeren en bergbeken, de Aranberghagedis daarentegen is meer een bewoner van vlakkere en minder grove, stenige bodems. Ze leven alledrie op plekjes waar veel schuilmogelijkheden zijn in de vorm van rotsspleten.

TREFKANS: Op zonnige dagen in de zomermaanden, de hete middagzon mijndend.

VERWARRING: Muurhagedis.

Aranberghagedis, let op de grote schilden op de slaap (HS)